

שמיטה - בטחון בה'

כלי יקר ויקרא פרשת בהר פרק כה

ושבתה הארץ שבת לה'. בטעם מצוה זו יש דעות חלוקות כי רבים אומרים שהטעם הוא שתשבות הארץ כדי שתוסיף תת כוחה לזרוע, ולדעה זו נטה הרב המורה, ורבים חולקים עליו ואמרו שאם חששה התורה לזה שלא תחלש האדמה למה יתחייבו גלות על שמיטת הארץ יהיה עונשם שלא תוסיף הארץ תת כוחה להם, ועוד שאין זה שבת לה' כי אם לצורך הארץ. ומהו שאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה מה תרויח בזה שיגלו ממנה ישראל וישבו עליה הגוים אשר לעולם בה יעבודו ואיך תשבות הארץ בהשמה מהם. ובעקידה נתן טעם אחר ואמר שתכלית מצוה זו לזכר חידוש העולם ולזכור ימות עולם וסוף ימי חלדו, וכן כתב מהר"י אברבנאל והוסיף עוד נופך משלו וגם זה רחוק מכליותי כי הוא דומה ליהודה ועוד לקרא כי יום השבת התמידי בכל שבוע בא לזכר חידוש העולם ואם הוא לא יועיל מה יושיענו זה הבא לעיתים רחוקים:

וכדי ליישב כמה דקדוקים בלשון הפרשה אומר אני שטעם מצוה זו היא להשריש את ישראל במדת האמונה והבטחון בה'. כי חשש הקב"ה פן בבואם אל הארץ יתעסקו בעבודת האדמה על המנהג הטבעי וכאשר כביר מצאה ידם ישכחו את ה' ויסורו בטחונם ממנו, ויחשבו כי כוחם ועוצם ידם עשה להם את החיל הזה ועולם כמנהגו נוהג ויחשבו שהארץ שלהם היא והם הבעלים ואין זולתם. על כן הוציאם ה' מן המנהג הטבעי לגמרי כי בשש שנים דרך האומות לעשות שני שנים זרע ושנה אחת בור כדי שלא להכחיש חילה, והקב"ה אמר שש שנים תזרע שדך, מידי שנה בשנה ואני מבטיחך להוסיף כוחה שלא תכחיש.

ועוד נס בתוך נס שאחר שזרעתה שש שנים אם בשנה הששית לא יכחיש חילה הנה לכל הפחות לא יוסיף לה זה כח, ואמר ה' אדרבה שבשנה הששית יוסיף לה כח כל כך עד שנאמר וצויתי את ברכתי בשנה הששית ועשת את התבואה לשלוש השנים. ואם היה הנס שתעשה התבואה לשלוש שנים הרי זה מעשה ניסים, אבל ושלישים על כולו, שהתבואה שתעשה בשנה הששית אף אם לא יהיה בה כי אם שיעור אכילה לשנה אחת מכל מקום ישלח ה' את הברכה באסמיהם שיאכל קמעא ומתברך במעויו עד שתספיק התבואה לשלוש שנים, מדקאמר ועשת את התבואה בה"א הידיעה, והיה לו לומר ועשת תבואה לשלוש שנים, אלא שרמז בה"א הידיעה שאותה התבואה שהיא רגילה לעשות מידי שנה בשנה כן תעשה גם בשנה הששית, ויוסף ה' כח בארץ עד שאותה התבואה תספיק לשלוש שנים וזה ודאי נס נגלה וגדול מכולם. ועל ידי כל המופתים הללו אשר שמתני בידך תדע כי לי כל הארץ, ועל ידי זה יהיו ענינך נשואות אל ה', כמו שמצינו בירידת המן ליומו כדי שיהיו עיניהם נשואות אל ה' תמיד ויבטחו בו תמיד, כך ענין השמיטה שלא יעבדו האדמה כל שנה שביעית אין זרע ואין קציר ויסמכו על הנס. **וזה טעם נכון וברור יותר מכל מה שדיברו בו המפרשים:**

ולפי זה דין הוא שיתחייבו גלות בעוון השמיטה, מצד חסרון האמונה שבהם כי לא האמינו בה' ולא בטחו בישועתו שיעשה להם נס כזה בעשיית התבואה לשלוש שנים וכמו שנאמר (ירמיה ה א) שוטטו בחוצות ירושלים ודעו וראו אם יש איש מבקש אמונה ואסלח לה. גם הארץ עצמה תקפיד על זה מאד כי רצונה שיתגלגל זכות זה על ידה לחזק האמונה בה' על ידה, ועוד שעל ידי זה יאמינו כי כולם אינן רק אריסים בקרקע והקב"ה בעל השדה ובדבר זה הארץ חפצה שיהיה הקב"ה בעצמו בעלה ואדונה כי לו יתברך הארץ. ובביטול השמיטות שיחזיקו המה כבעלים בארץ ראוי הוא שתקפיד הארץ על זה לכך נאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה. אבל העכו"ם לא תקפיד אם ינהגו בה מנהג הטבעי כי בלאו הכי כל הנהגתם על פי הטבע ואין בהם אמונה. ואחר הצעה זו נבוא לביאור הפסוקים כי המה מסכימים לכוונה זו האמיתית אשר אין ספק בה:

שמיטה – עם ישראל, ארץ ישראל, תורת ישראל

גילוי יסודי זה, שהתורה

כולה כלליה ופרטיה מסיני נאמרה, בוחרת התורה להודיענו דווקא דרך מצוות השמיטה, וממנה בניין-אב לכל התורה. יש כאן גילוי חד-פעמי המלמד על הכלל. מצוות שמיטה היא אם כן דוגמא ויסוד לכל התורה. זו המצוה החריפה ביותר, ה"מצוותית" ביותר, המופיעה בתוקף המצוותי הגדול ביותר. ומדוע? מדוע נבחרה דווקא מצוות שמיטה להודיע דרכה שהתורה כולה מסיני? כי במובן מסוים מצוות שמיטה היא השכלול הגדול ביותר של כל התורה, משום שמצווה זו מציינת את עוצמת ההתקשרות של העם והתורה לארץ...

הרב שלמה אבינר
טל חרמון תשמ"ה
פרשת בהר

... לשם מטרה זו של יצירת האומה, מצטווה אברהם: "לך לך מארצך... אל הארץ אשר אראך" ושם "אעשך לגוי גדול"³. כי עם צריך לארץ. אין עם בלי ארץ. אדם פרטי יכול אולי לחיות בלי פיסת קרקע לעצמו. אמנם אמרו חכמים: "מי שאין לו קרקע אינו אדם"⁴, אך ניתן להחזיק מעמד מבחינה מסוימת אף בלי קרקע. אבל אומה אינה יכולה לחיות את חייה הבריאים כאומה ללא ארץ, וכך גם עם ישראל. הזוהר מדגיש "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" – בארץ הם גוי אחד.⁵ דווקא בארץ ישראל אנחנו עם ישראל, ולא בחוץ לארץ. לכן, בסיום החומשים "שמות ויקרא", זוג הספרים של הופעת עם ישראל על במת ההיסטוריה, מופיעה מצוות השמיטה, שהיא מצווה התלויה בארץ, המציינת את ההתקשרות העמוקה של העם לארץ. עם ישראל מופיע דרך יציאת מצרים מתן תורה, השראת שכינה, וכשיאו – כעם שלם בארצו. עם ישראל בארצו, כשיאה של התורה, מוצא ביטוי גם בתחילת ספר "דברים". שם, "הואיל משה באר את התורה הזאת". משה רבינו מפרש את התורה. ישנם פירושים רבים לתורה: רש"י, רמב"ן ועוד. כאן זוכים אנו לפירושו של משה רבינו בעצמו. זהו ודאי הפירוש העילאי ביותר. "בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמור: ה' אלוקינו דבר אלינו בחורב לאמור"⁶. אמנם, מה הוא המבאר, אבל בודאי מוסר הוא את דבר ה'. אבל אם זה דבר ה', היכן כאן פירושו של משה? אמנם נכון, זה דבר ה', אבל משה אינו בטוח שבני-ישראל ירדו לעומק משמעותם של הדברים. יש לעורר שימת לבם לדברים שנאמרו. זוהי משמעות ביאורו.

ה' אמר: "רב לכם שבת בהר הזה פנו וסעו לכם". זהו דיבור פרדוקסלי! הרי ההר הזה הוא הר סיני, הר פלאי, הר של מתן תורה, "משה קיבל תורה מסיני". חשבנו לחיות את כל חיינו בקרבתו של הר זה, הלא "יהודים של הר סיני" אנחנו, כאמרת הוגה אחד. אבל משה רבינו מודיע שלא כן הוא: "רב לכם שבת בהר הזה". הייתם כאן, באמת חשוב מאד, אבל עכשיו די! היה צורך לשבת זמן בהר סיני ועכשיו תם פרק הסטורי זה. מה שהתחולל כאן על הר סיני צריך להתגלות בעולם. לכן, "פנו וסעו לכם ובואו הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר בשפלה ובנגב ובחוף הים עד הנהר הגדול נהר פרת". הבינותם את דבר ה'? קלטתם את המשמעות? ה' אומר: די להיות בסיני! כעת עליכם לזוז לבוא לרשת את הארץ מן הים הגדול עד הנהר הגדול. זהו פירושו של משה לתורה. מזור. הרי זו "ציונות" ולא "דתיות". אך אלה הם דבריו. התורה לא ניתנה כדי שייקמוה בהר סיני. להר סיני אין שום קדושה עצמית.⁷ בזמן מתן תורה שרתה עליו קדושה נוראה: העולה בהר, אם בהמה אם איש, לא יחיה, ההר בוער באש,⁸ אבל מעתה הקדושה היא בהר המוריה, מקום הקדושה הקבועה, פה בירושלים המקודשת מתוך כל ארץ ישראל. הר סיני זו התורה, והתורה הזאת צריכה להופיע בארץ. כי ענייננו הוא: קידוש השם בארץ. יש גם קידוש ה' בשמים, לשם כך נבראו המלאכים, ואילו אנו "נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום"⁹. "שבת הארץ", כמצווה של תורה התלויה בארץ, היא אפוא המסקנה הגדולה של התורה, שיא ההתגשמות של התורה והמצוות.

אונאת דברים

ויקרא פרשת בהר פרק כה

(יד) וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לְעִמִּיתְךָ אוֹ קָנָה מִיַּד עִמִּיתְךָ אֶל תּוֹנוֹ אִישׁ אֶת אָחִיו :
 (טו) בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחֵר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עִמִּיתְךָ בְּמִסְפַּר שָׁנֵי תְבוּאוֹת יִמְכָּר לָךְ :
 (טז) לְפִי רֹב הַשָּׁנִים תִּרְבֶּה מִקְנָתוֹ וּלְפִי מְעַט הַשָּׁנִים תִּמְעֵיט מִקְנָתוֹ כִּי מִסְפַּר תְּבוּאוֹת
 הוּא מִכָּר לָךְ :
 (יז) וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עִמִּיתוֹ וְיִרְאֵת מֵאַלְהֵיךָ כִּי אֲנִי יְקֹוֹק אֱלֹהֵיכֶם :

רש"י

ולא תונו איש את עמיתו - כאן הזהיר על אונאת דברים, שלא יקניט איש את חברו ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאותו של יועץ. ואם תאמר, מי יודע אם נתכוונתי לרעה, לכך נאמר ויראת מאלהיך, היודע מחשבות הוא יודע. כל דבר המסור ללב, שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו, נאמר בו ויראת מאלהיך :

ירמיהו פרק כב

(ג) כֹּה אָמַר יְקֹוֹק עֲשׂוּ מִשְׁפָּט וַיְדַקֶּה וְהִצִּילוּ גְזוֹל מִיַּד עֲשׂוֹק
 וְגַר יְתוֹם וְאַלְמָנָה אֶל תּוֹנוּ אֶל תַּחְמְסוּ וְדָם נָקִי אַל תִּשְׁפְּכוּ בְּמִקּוֹם הַזֶּה :
מצודת דוד : אל תונו - זהו אונאת דברים של עגמת נפש :

בראשית לז : ל וַיָּשָׁב אֶל אָחִיו וַיֹּאמֶר הִילָד אֵינָנו וְאָנִי אָנָּה אָנִי בָּא :

איוב יט : ב עד אָנָּה תוֹגְיוֹן נַפְשִׁי וְתִדְכָּאוּנִי בְּמַלְאִים :
מצודת דוד עד מתי תצערו את נפשי ותדכאו אותי באמרי קנתור :

ישעיהו כ"ט

וְהִצִּיקוּתִי לְאַרְיֵאל וְהִתְהַ תְּאַנְיָה וְאַנְיָה וְהִתְהַ לִּי כְּאַרְיֵאל :
מצודת ציון תאניה ואניה - ענין אבל וצער כמו וירב בבת יהודה
 תאניה ואניה (איכה ב) :

רד"ק והיתה תאניה ואניה - שיבכו בעיר ירושלם על אחיהם
הנהרגים בערים סביבותיהם וגם יפחדו על עצמם
מהר"י קרא תאניה ואניה לשון אננות

"גדול אונאת דברים מאונאת ממון"

בבא מציעא נח:

ת"ר לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הכתוב מדבר אתה אומר באונאת דברים או אינו אלא באונאת ממון כשהוא אומר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך הרי אונאת ממון אמור הא מה אני מקיים לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הא כיצד אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים אם היה בן גרים אל יאמר לו זכור מעשה אבותיך אם היה גר ובא ללמוד תורה אל יאמר לו פה שאכל נבילות וטרifות שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה! אם היו יסורין באין עליו אם היו חלאים באין עליו או שהיה מקבר את בניו אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חביריו לאיוב הלא יראתך כסלתך תקותך ותום דרכיך זכר נא מי הוא נקי אבד. אם היו חמרים מבקשין תבואה ממנו לא יאמר להם לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה ויודע בו שלא מכר מעולם ר"י אומר אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים שהרי הדבר מסור ללב וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי גדול אונאת דברים מאונאת ממון שזה נאמר בו ויראת מאלהיך וזה לא נאמר בו ויראת מאלהיך ור' אלעזר אומר זה בגופו וזה בממונו רבי שמואל בר נחמני אמר זה ניתן להישבון וזה לא ניתן להישבון

תענית כ.

תנו רבנן לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז מעשה שבא רבי אלעזר בן ר' שמעון ממגדל גדור מבית רבו והיה רכוב על החמור ומטייל על שפת נהר ושמח שמחה גדולה והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה. נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר אמר לו שלום עליך רבי ולא החזיר לו, אמר לו ריקה כמה מכוער אותו האיש שמא כל בני עירך מכוערין כמותך? אמר לו איני יודע אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית. כיון שידע בעצמו שחטא ירד מן החמור ונשתטח לפניו ואמר לו נעניתי לך מחול לי, אמר לו איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית, היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו יצאו בני עירו לקראתו והיו אומרים לו שלום עליך רבי רבי מורי מורי, אמר להם למי אתם קורין רבי רבי? אמרו לו לזה שמטייל אחריך אמר להם אם זה רבי אל ירבו כמותו בישראל, אמרו לו מפני מה? אמר להם כך וכך עשה לי. אמרו לו אעפ"כ מחול לו שאדם גדול בתורה הוא אמר להם בשבילכם הריני מוחל לו ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן. מיד נכנס רבי אלעזר בן רבי שמעון ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז ולפיכך זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפילין ומזוזות:

"ולא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח"

ספרא - כיצד אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים מה היו ואם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מה היו מעשה אבותיך, כיצד היו חליים באים עליו היה קובר את בניו לא יאמר לו כדרך שאמרו חביריו לאיוב הלא יראתך כסלתך תקותך ותום דרכיך, זכור נא מי הוא נקי אבד ואיפוא ישרים נכחדו, ראה חמרים מבקשים תבואה מבקשים יין לא יאמר להם לכו אצל פלוני והוא לא מכר חיטה מימיו רבי יהודה אומר אף לא יתלה עיניו על המקח ולא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח, ואם תאמר עיצה טובה אני מוסר לו והרי הדבר מסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך כל דבר שהוא מסור ללב נאמר בו ויראת.

רמב"ם מצוות לא תעשה, רנ"א

הזהירנו מהונות קצתנו את קצתנו בדברים. והוא שנאמר לו מאמרים יכעיסוהו ויבהילוהו ולא יוכל לעמוד מפני שיתבייש מהם כמו שתזכור פעולת נערותו ועשה תשובה מהם ותאמר לו מי העתיקך מהדבר הפלוני אל זה הענין הטוב, ובזה נאמר לא תונו זה אונאת דברים. ולשון ספרא אמרו ולא תונו איש את עמיתו זו אונאת דברים שאם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים וכו' לא יאמר לו בכמה חפץ זה וכו' ואמרו גדולה אונאת דברים מאונאת ממון שבאונאת ממון נאמר אל תונו ובאונאת דברים הוא אומר ויראת מאלהיך. וכבר נתבאר משפטי מצוה זו בא' ממציעא. (שם, שם):

קצוש"ע סימן סג - אסור להונות בדברים ולגנוב דעת הבריות

סעיף א כשם שאונאה אסורה במקח וממכר כך אסורה אונאה בדברים, שנאמר ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך, זו אונאת דברים. וגדולה אונאת דברים מאונאת ממון, שזה ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון. זה בממונו וזה בגופו. והצועק על אונאת דברים נענה מיד. וצריך ליזהר ביותר מאונאת אשתו שלא לצערה בדברים, לפי שהאשה רכה בטבע, ועל צער מועט היא בוכה. והשם יתברך מקפיד על הדמעות. ושערי דמעה לא ננעלו. סעיף ב כיצד הוא אונאת דברים. לא יאמר לחברו בכמה אתה רוצה ליתן חפץ זה והוא אינו רוצה לקנותו. היה אחד מבקש לקנות תבואה, לא יאמר לו לך אצל פלוני והוא יודע שאין לו למכור. אם היה חברו בעל תשובה, לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים. אם באו יסורים על חברו ר"ל לא יאמר לו כדרך שאמרו חברי איוב לאיוב, הלא יראתך כסלתך, זכר נא מי הוא נקי אבד (והם שאמרו לו כן מפני שהיה מעוות דברים כלפי השגחת הש"י ומדותיו). אם שאלו מאתו איזה דבר חכמה, לא יאמר למי שאינו יודע אותה חכמה מה אתה תשיב בדבר הזה. וכן כל כיוצא בדברים אלו שהם צער הלב. סעיף ג מי שיש לו שם כינוי לגנאי, אע"פ שהוא רגיל באותו כינוי ואינו מתבייש בו, אם זה כוונתו לביישו אסור לקרותו בכינוי זה משום אונאת דברים.

"שאינ ספק שלא נתחייב האדם לסבל הנזקים מיד חבריו"

ספר החינוך שלח

שלא להונות אחד מישראל בדברים - שלא להונות אחד מישראל בדברים, כלומר, שלא נאמר לישראל דברים שיכאיבוהו ויצערוהו ואין בו כח להעזר מהם. ובפרוש אמרו זכרונם לברכה (ב"מ נח, ב) כיצד, אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכר מעשיך הראשונים, היו חטאים באין עליו לא יאמר לו כדרך שאמרו חבריו לאיוב (ד ו) הלא יראתך כסלתך וגו'. ראה חמרים מבקשים תבואה לא יאמר להם לכו אצל פלוני והוא יודע שאין לו, ולא יאמר לתגר בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה לקח, ועל זה נאמר (ויקרא כה יז) ולא תונו איש את עמיתו.

כמה אזהרות וכמה זרוזין שהזהירונו זכרונם לברכה בענין זה שלא להכאיב הבריות בשום דבר ולא לבישם, והפליגו בדבר עד שאמרו (שם), שלא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים, וראוי להזהר שאפילו ברמז דבריו לא יהיה נשמע חרוף לבני אדם, כי התורה הקפידה הרבה באונאת הדברים, לפי שהוא דבר קשה מאד ללב הבריות, והרבה מבני אדם יקפידו עליהם יותר מעל הממון. וכמו שאמרו זכרונם לברכה (שם) גדולה אונאת דברים מאונאת ממון, שבאונאת דברים הוא אומר ויראת מאלהיך וגו'. ולא יהיה באפשר לכתב פרט כל הדברים שיש בהן צער לבריות, אבל כל אחד צריך להזהר כפי מה שיראה, כי השם ברוך הוא יודע כל פסיעותיו וכל רמיוותיו, כי האדם יראה לעינים והוא יראה ללבב...

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ואפילו בקטנים, ראוי להזהר שלא להכאיב בדברים יותר מדאי, זולתי במה שצריכין הרבה כדי שיקחו מוסר, ואפילו בבני ובנותיו בני ביתו של אדם, והמקל בהם שלא לצערם בעינינים אלה ימצא חיים ברכה וכבוד. והעובר על זה והכאיב את חברו בדברים באותן שפרשו חכמינו זכרונם לברכה בבעל תשובה ובחולה וכיוצא בהן עבר על לאו זה, אבל אין לוקין עליו, לפי שאין בו מעשה. וכמה מלקיות מבלי רצועה של עגל יש ביד האדון המצוה על זה, יתעלה ויתברך. ...

ואולם לפי הדומה, אין במשמע שאם בא ישראל אחד והתחיל והרשיע לצער חברו בדבריו הרעים שלא יענהו השומע, שאי אפשר להיות האדם כאבן שאין לה הופכים, ועוד, שיהיה בשתיקתו כמודה על החרופין. ובאמת, לא תצוה התורה להיות האדם כאבן, שותק למחרפיו כמו למברכיו, אבל תצוה אותו שנתרחק מן המדה הזאת ושלא נתחיל להתקוטט ולחרף בני אדם, ובכך ינצל כל אדם מכל זה, כי מי שאינו בעל קטטה לא יחרפוהו בני אדם, זולתי השוטים הגמורים, ואין לתת לב על השוטים. ואם אולי יכריחנו מחרף מבני אדם להשיב על דבריו ראוי לחכם שישב לו דרך סלסול ונעימות ולא יכעס הרבה כי כעס בחיק כסילים ינוח (קהלת ז ט). וינצל עצמו אל השומעים מחרופיו וישליך המשא על המחרף, זהו דרך הטובים שבבני אדם. ויש לנו ללמד דבר זה שמתר לנו לענות כסיל לפי הדומה מאשר התירה התורה הבא במחתרת להקדים ולהרגו (שמות כב א), שאין ספק שלא נתחייב האדם לסבל הנזקים מיד חברו, כי יש לו רשות להנצל מידו וכמו כן מדברי פיהו אשר מלא מרמות ותוך, בכל דבר שהוא יכול להנצל ממנו

"כי האומה שלנו היא הנכבדת מכלן"

ספר החינוך שמד

שלא נעבד בעבד עברי עבדת בזיון כמו עבדת כנעני - שלא נעבד בעבד עברי בעבדה שיש בה בזיון גדול והכנעה שדרך לעבד כן בעבד כנעני. שנאמר (ויקרא כה לט) לא תעבד בו עבדת עבד...

...משרשי המצוה. כדי שיתן האדם אל לבו, כי האומה שלנו היא הנכבדת מכלן, ומתוך כך יאהב אומתו ותורתו, ויתן אל לבו גם כן, כי כמו שזה העבד העברי נמכר לו מפני דחקו, כך אפשר שיקרה לקונה אותו, או לאחד מבניו אם יגרם להם החטא, ובכבדו עבדו יחשב מחשבה זו בלי ספק, ומתוך מחשבתו זאת, יזהר מחטא לשם. ועוד תועלת אחרת בדבר, שילמד האדם נפשו במדת החסד והרחמים, ויתרחק ממתת האכזריות הרעה, ובהכין נפשו אל הטובה תקבל הטוב, והשם חפץ להעניק מברכותיו אל בריותיו, כמו שכתבתי פעמים הרבה במצות הקודמות.

ספר החינוך שמו

שלא לעבד בעבד עברי בעבדת פרך - שלא נעביד עבד עברי בעבדת פרך, שנאמר (ויקרא כה מג) לא תרדה בו בפרך. ואי זו עבדת פרך? ופרשו זכרונם לברכה (בספרא כאן ו), שהיא עבדה שאין לה קצבה, וכן עבדה שאין אדם צריך לה, אלא יעשנה כדי שלא יתבטל העבד, וכמו שאמרו ז"ל לא יאמר אדם לו עדר תחת הגפנים עד שאבוא, שהרי לא נתן לו קצבה, אלא יאמר לו עדר עד שעה פלונית או עד מקום פלוני. ואמרו גם כן בספרא שלא יאמר לו החם לי כוס זה והוא אינו צריך לו, וכן כל כיוצא בזה...

ואף על פי שאינה נוהגת בזמן הזה לפי שאין קנין עבד עברי נוהג, מכל מקום ראוי לו לאדם להזהר בענין מצוה זו גם היום בהיות עניים בני ביתו ולהזהר בה הרבה, ויתן אל לבו כי העושר ועניות גלגל הוא שחוזר בעולם, ומהשם הוא, ויתננו לאשר ישר בעיניו כל זמן שירצה ולא יותר ואפילו רגע, שגם כי יצבר כעפר כסף ויטמנהו בקרקע ויקנה קרקעות עד אין מספר וטובה הרבה יהיה לו, הכל יאבד ממנו יחד בחטאו לשם, ואם יצדק תתקיים בו הטובה, כי כל מין במינו ידבק.

ויקרא כה:נה

פי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים אני יקוק אלהיכם:
אור החיים

כי לי בני ישראל עבדים וגו'. צל"ד למה כפל לומר עבדים עבדי הם, ונראה כי יכוין לומר על זה הדרך כי לי בני ישראל עבדים מעיקרם קדושים מבטן ומהריון בשורש נפשותם הגם שלא היה מוציאם ממצרים

מתוק מדבש

ספר החינוך שנו

מצות דין מחרים מנכסיו שהוא לכהנים - לדון בדיני חרמים. כלומר, שכל מי שהחרים דבר מנכסיו סתם, כגון שאמר דבר פלוני ממה שיש לי יהי חרם, שינתן אותו דבר לכהן, שנאמר (ויקרא כז כח) אך כל חרם אשר יחרים איש וגוי, אלא אם כן אמר בפרוש שהחרם יהיה ליי, או לבדק הבית, שכך אמרו זכרונם לברכה (ערכין כח, ב) סתם חרמים לכהנים, וראיתם ממה שכתוב בפרוש כשדה החרם לכהן תהיה אחזתו.

מצוה בפרשת השבוע

משרשי המצוה. לפי שישראל הוא העם אשר בחר האל מכל שאר העמים לעבודתו ולהכיר שמו, והם אינם

תחת ממשלת מזלות אשר חלק השם לכל שאר העמים, אבל הם תחת ידו של הקדוש ברוך הוא מבלי

אמצעות מלאך ומזל, וכמו שכתוב (דברים לב ט) כי חלק יי עמו יעקב חבל נחלתו. וכמו שאתה מוצא כשגאלם ממצרים, שהיה נס כולל כל האמה, שהוא בעצמו ובכבודו הוציאם משם, כמו שדרשו זכרונם לברכה (שמות יב יב) ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך, והכיתי כל בכור אני ולא שרף וגוי. כמו שבא בהגדה. ולכן בכל עת היות ישראל מחזיקים בתורתו ומתעטרים בעבודתו, לא תנוח בהם רק טובה, ושפע ברכה ורוח נדיבה וטהורה תסמכם, וההפך והיא המארה והחרם על אויביהם ושונאייהם. ועל כן כי יקצר רוח אחד מהם ויוציא מפיו לשון קללה וחרם על ממונו וקרקעותיו, שהם תחת הברכה הודיעו הכתוב שאי אפשר לו להוציאו מרשות המבורך לרשות אחר, לפי שכל אשר לישראל, שהם חלק השם, לו הוא, ומה שקנה עבד קנה רבו (פסחים פח ב), אבל מכל מקום, אחר שידענו באמת כי כונת המחרים להוציא אותו הדבר מרשותו ראוי להשלים חפצו וישוב לרשות אדניו ויהיה קדש.

עם נבחר



אלה השניים הולכים ביחד

ויקרא י"ח:כה ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את ישביה: **רמב"ן**

ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה ותקיא הארץ - החמיר הכתוב בעריות, בעבור הארץ שתטמא בהן ותקיא הנפשות העושות. והנה העריות חובת הגוף ואינן תלויות בארץ, אבל סוד הדבר בכתוב שאמר (דברים לב ח ט) בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים וגוי' כי חלק ה' עמו וגוי'. והענין כי השם הנכבד ברא הכל, ושם כח התחוננים בעליונים, ונתן על כל עם ועם בארצותם לגוייהם כוכב ומזל ידוע כאשר נודע באצטגנינות. וזהו שנאמר (דברים ד יט) אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים, כי חלק לכולם מזלות בשמים, וגבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיותם שרים עליהם, כענין שכתוב (דניאל י ג) ושר מלכות פרס עומד לנגדי, וכתוב (שם פסוק כ) והנה שר יון בא, ונקראים מלכים כדכתיב (שם פסוק יג) ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס:

והנה השם הנכבד הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים לכל העולם, אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו זרע אוהביו, וזהו שאמר (שמות יט ה) והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ, וכתוב (ירמיה יא ד) והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים, לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל. והנה קידש העם היושב בארצו בקדושת העריות וברובי המצות להיותם לשמו, ולכך אמר (להלן כ כב) ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם ולא תקיא אתכם הארץ, וכתוב (שם פסוק כד) ואמר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה אני ה' אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים, יאמר כי הבדיל אותנו מכל העמים אשר נתן עליהם שרים ואלהים אחרים, בתתו לנו את הארץ שיהיה הוא יתברך לנו לאלהים ונהיה מיוחדים לשמו. והנה הארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה ולא תסבול עובדי ע"ז ומגלים עריות:

עם נבחר - א"י

והפרשה הזאת הזכירה המולך לכלול עבודה זרה עם זכרון העריות. ועל כולם אמר אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים, ותקיא הארץ את יושביה, וכן אמר בפרשה השניה (להלן כ כו) ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, שהוא חומר איסור עבודה זרה, ולכך אמר כי מפני שהם מיוחדים לשמו בעבור כן נתן להם הארץ, שנאמר (שם פסוק כד) ואומר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה אני ה' אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים:

והנה בחוצה לארץ, אע"פ שהכל לשם הנכבד, אין טהרה בה שלימה, בעבור המשרתים המושלים עליה

והעמים תועים אחרי שריהם לעבוד גם אותם

"והגאולה תהיה בהעיר לבות בני אדם ויאמר להם
הטוב לכם כי תשבו חוץ, גולים מעל שלחן אביכם"

ויקרא כה:כה

כִּי יִמּוֹךְ אֶחִידְךָ וּמְכַר מֵאַחֲזָתוֹ וּבָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֵב אֵלָיו וְגָאַל אֶת מִמְכָּר אֶחָיו:

אור החיים

כי ימוך אֶחִידְךָ וגו'. פרשה זו תרמוז ענין גדול והערה ליושבי תבל, כי ימוך על דרך אומרו (קהלת י' י"ח) בעצלתים ימך המקרה, ואמרו ז"ל (תענית ז' ב) עשיתם לאותו שנאמר בו (תהלים ק"ד) המקרה במים עליותיו מך, כי כשהתחוננים מטין מדרך הטוב מסתלקים ההשפעות ומתמסכן עמוד הקדושה, כי העיקר תלוי בהתחוננים, ואמר ומכר מאחוזתו ירצה על המשכן משכן העדות אשר הוא אחוזתו ית' שבו השרה שכינתו ובעונותינו נמכר הבית ביד האומות, וכמאמרם ז"ל (מדרש תהלים ע"ט) בפירוש פסוק מזמור לאסף באו גוים וגו', והודיע הכתוב כי גאולתו היא ביד הצדיק אשר יהיה קרוב לה' על דרך אומרו (לעיל י' ג') בקרובי אקדש הוא יגאל ממכר אחיו, כי האדון ב"ה יקרא לצדיקים אח כביכול דכתיב (תהלים קכ"ב) למען אחי ורעי, והגאולה תהיה בהעיר לבות בני אדם ויאמר להם הטוב לכם כי תשבו חוץ גולים מעל שלחן אביכם ומה יערב לכם החיים בעולם זולת החברה העליונה אשר הייתם סמוכים סביב לשלחן אביכם הוא אלהי עולם ב"ה לעד, וימאס בעיניו תאוות הנדמים ויעירם בחשק הרוחני גם נרגש לבעל נפש כל חי עד אשר יטיבו מעשיהם, ובזה יגאל ה' ממכרו, ועל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ גדולי ישראל ומהם יבקש ה' עלבון הבית העלוב:

עליה - א"י

ויקרא כה:לה

כִּי יִמּוֹךְ אֶחִידְךָ וּמְטָה יָדוֹ עַמְּךָ וְהִחֲזַקְתָּ בוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחִי עִמָּךְ:

אור החיים

וכי ימוך אֶחִידְךָ וגו'. פרשה זו תעיר האדם על רוח ה' אחינו אשר שכן בתוכנו, ואמר כי ימוך אֶחִידְךָ שהוא רוח החיים אשר נטע בתוכנו לחיותנו, אם ראה האדם כי לא האיר בתורה ולא במצות כי אין עני כי אם מן התורה והמצות, ומטה ידו והחשיך אורו והודו, עמד פירוש לצד היותו עמד הוא שנתמוטט שזולתך היה אורו מאיר מסוף העולם ועד סופו, ותמצא שיבקש ה' להחזיר לו הרוח כאשר נתנה כאומרו (קהלת י"ב ז') והרוח תשוב וגו' ואמרו ז"ל (שבת קנ"ב ב) תנה לו כמן שנתנה לך, ויצו ה' והחזקת בו פירוש שיתחזק לשוב בתשובה להשיבו למכוננו, כי אין לך דבר המעמיד לרוח החיוני במקום גבוה כתשובה.

קירוב רחוקים

גאולה עם/בלי תשובה

ויקרא כה

- (מז) וכי תשיג יד גר ותושב עמך ומך אחיך עמו ונמכר לגר ותושב עמך או לעקר משפחת גר :
 (מח) אחרי נמכר גאלה תהיה לו אחד מאחיו ונגאלנו :
 (מט) או דדו או בן דדו ונגאלנו או משאר בשרו ממשפחתו ונגאלנו או השיגה ידו ונגאל :
 (ג) וחשב עם קנהו משנת המכרו לו עד שנת היבל והיה כסף ממכרו במספר שנים כימי שכיר והיה עמו :
 (נא) אם עוד רבות בשנים לפיהן ישיב גאלתו מכסף מקנתו :
 (נב) ואם מעט נשאר בשנים עד שנת היבל וחשב לו כפי שניו ישיב את גאלתו :
 (נג) כשכיר שנה בשנה והיה עמו לא ירדנו בפרך לעיניך :
 (נד) ואם לא יגאל בגאלה ויצא בשנת היבל הוא ובניו עמו :

רבנו בחיי

וע"ד המדרש לעקר זו רומי, וקראהו עקר על שם שעתיד הקב"ה לעקרה, שנאמר (דניאל ז) והובד גשמה ויהיבת ליקדת אשא. וזהו שאמרו במדרש וכי תשיג יד גר ותושב, גר זה נבוכדנצר מלך בבל, ותושב זו מלכות מדי, ונמכר לגר תושב עמך זו מלכות יון, או לעקר משפחת גר זו רומי. הוציא לנו המדרש מן הכתוב הזה רמו ארבע מלכיות, ולפי דעתי עשו זה בכונה גמורה לפי ענין הפרשה, כי יש בפרשה התעוררות ורמו והבטחה לישראל בגאולת שעבוד ארבע מלכיות, וגם יש בה עוד רמו כי הגאולה תלויה בתשובה, ואף אם לא יעשו תשובה אי אפשר להתאחר מזמן הקץ הקצוב, ובהגיע תור הקץ הקצוב לא ישאר לישראל שום עבדות בלתי עבודת ה' יתברך. ויש בה עוד רמו שעתיד הקב"ה להביא העו"ג לחשבון לפי ששעבדו בישראל, וזה מזמן הגלות עד שנת הגאולה העתידה שקראה הכתוב יובל. והנה כל הפרשה בענינה מעידה על זה, ומפני זה לקחו החכמים ז"ל רמו וסימן מן הכתוב לארבע מלכיות, וסמך למלכות הרביעית שקראה עקר, אחרי נמכר גאולה תהיה לו, וידוע כי לשון אחרי הוא מופלג ורחוק וירמוז לגלות האחרון הזה :

ואמר אחד מאחיו יגאלנו והוא משיח בן דוד שהוא משבט יהודה מיוחד שבכל השבטים, ועוד יכלול אחד מאחיו כלומר שיהיה הגואל בשר ודם כשאר האחים, נולד מאב ואם כדמיון משה שהיה הגואל הראשון שבמצרים. ואמר או השיגה ידו ונגאל, כלומר בכסף, והיא הגאולה בתשובה הנמשלת לכסף, כי כשם שהכסף לבן וטהור כך התשובה מטהרת הנפש ומלבנת העונות. ואמר וחשב עם קונהו הוא הקב"ה הקונה שמים וארץ שיביא לחשבון כל אומה ואומה ששעבדו לישראל, משנת המכרו לו, כלומר מהזמן שהתחילו להשתעבד בהם עד שנת זמן הגאולה, וקרא הגאולה שנת היובל לפי שהיובל זמן חרות, שנאמר (ויקרא כה) וקראתם דרור בארץ לכל יושביה יובל היא ועוד על שם (תהלים עו) יובילו שי למורא, ועל שם שכתוב (ישעיה סו) והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה'. ואמר אם עוד רבות בשנים ואם מעט נשאר בשנים, כלומר שהפדיון יהיה לפי השנים, כי לפי גודל התשובה תתקרב הגאולה או תתרחק. ואמר ואם לא יגאל באלה שאם לא יגאל על ידי תשובה בשנות הגלות האלה, ויצא בשנת היובל הוא ובניו עמו, כלומר שלא יתאחר זמן הגאולה מן הקץ הקצוב ואילך. וזוהי דעת רבי יהושע שאמר בין עושין תשובה בין אין עושין תשובה מיד נגאלים, שנאמר (שם ס) אני ה' בעתה אחישנה, זכו אחישנה, לא זכו בעתה. ואמר הוא ובניו עמו רמו לשני הקבוצים העתידיים והם הנדחים והנפוצים עמהם, זהו שאמר הוא ובניו עמו, וזהו שסמך לו כי לי בני ישראל עבדים, כן בהגיע תור הגאולה הקצוב אינן מתעכבין אפילו שעה אחת ולא יהיו עבדים כי אם להקב"ה. ואמר עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, להשוות גאולה זו לגאולת מצרים, כי כיון שהגיע הקץ מיד יצאו. אני ה' אלהיכם המבטיח אתכם בזה לעתיד :

"אם בחקותי תלכו" – מדינת ישראל - גאולה, עליה

ספרא בחוקותי פרשה א תחילת פרק ג

ולא תגעל נפשי אתכם, משאני גואל אתכם שוב איני מואס בכם

יכול לא יהיה מוראי עליכם תלמוד לומר והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם, אם אין אתם מאמינים בי כל הדברים הללו, אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם וגו', אני הוא שעשיתי לכם ניסים במצרים אני הוא שעתיד לעשות לכם כל הניסים הללו

ואשבר מוטות עולכם... כך ישראל בעולם הזה שלטון אחד בא ומשעבד והולך לו זה שלטון בא ומשעבד והולך לו והמענה ארוכה שנאמר על גבי חרשו חורשים האריכו למעניתם למחר כשיגיע הקץ אין אומר הקב"ה לאומות מ"ה כך וכך עשיתם לבני אלא מיד הוא בא ושבר את העול ומקצץ הסימיונים שנאמר ואשבור מוטות עולכם וכן הוא אומר ה' צדיק קצץ עבות רשעים.

ואולך אתכם קוממיות בקומה זקופה ולא יהיו יראים מכל בריה.

ויקרא כה: לח

אני יקוק אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים:

רש"י

אשר הוצאתי וגו' - אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים על מנת שתקבלו עליכם מצותי אפילו הן כבדות עליכם:
לתת לכם את ארץ כנען - בשכר שתקבלו מצותי:
להיות לכם לאלהים - שכל הדר בארץ ישראל אני לו לאלהים, וכל היוצא ממנה כעובד עבודה זרה:

ספרא

לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים, מיכן אמרו כל ב"י היושב בא"י מקבל עליו עול מלכות שמים, וכל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד ע"א, וכן בדוד הוא אומר ארורים הם לפני ה' כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמור לך עבוד אלהים אחרים, וכי עלת על דעתינו שדוד המלך עובד ע"א אלא שהיה דורש ואומר כל היושב בארץ ישראל מקבל עליו מלכות שמים, וכל היוצא חוצה לארץ כאלו עובד ע"א.

דעת זקנים מבעלי התוספות

לתת לכם את ארץ. כדאמרינן בשלהי מסכת כתובות לעולם ידור אדם בארץ ישראל ואפי' בעיר שרובה עכו"ם ואל ידור בחוצה לארץ ואפי' בעיר שרובה ישראל שכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה שנא' להיות לכם לאלהים. וכן דוד הוא אומר כי גרשוני היום וגו':

”ואם לא תשמעו לי”

ויקרא פרשת בחקותי פרק כו

(יד) **ואם** לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצוות האלה:
 (טו) **ואם** בחקתי תמאסו **ואם** את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי להפרכם את בריתי:

ספרא

אם בחוקותי תלכו, מלמד שהמקום מתאוה שיהו ישראל עמילים בתורה, וכן הוא אומר לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו, כמעט אויביהם אכניע ועל צריהם אשיב ידי...וכן הוא אומר מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי ולשמור את כל מצותי כל הימים למען ייטב להם ולבניהם לעולם, **מלמד שהמקום מתאוה שיהו עמילים בתורה.**

אור החיים

ואם לא תשמעו וגו'. צריך לדעת היכן נצטוו בתנאי על השמיעה בתחלת הפרשה שיוצדק לומר בכפל התנאי ואם לא תשמעו ולא היה צריך להתחיל אלא מ"ואם בחקתי תמאסו", ונראה כי כאן נתכוון הכתוב להעירך **כי מה שאמר בתחילת הדברים אם בחקתי שכוונתו היא על עסקי התורה ולזה רשם בהפכיותה שלילת השמיעה ואיזו מצוה שתלויה בשמע אוזן הוי אומר עסק התורה על דרך אומרו (ישעי' נ"ה) שמעו ותחי נפשכם ישמע חכם ויוסיף לקח (משלי א') ולצד שנתכוון ה' במאמר בחקתי לכל מה שפירשנו בה בכפל התנאי תלה כל המשך הרע מסיבת העדר התורה:**

רש"י

ואם לא תשמעו לי - **להיות עמלים בתורה, לדעת מדרש חכמים**, יכול לקיום המצות, כשהוא אומר ולא תעשו וגו', הרי קיום מצות אמור, **הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי, להיות עמלים בתורה.** ומה תלמוד לומר לי, אין לי אלא זה המכיר את רבונו ומתכוין למרוד בו...
 ואם בחקתי תמאסו - מואס באחרים העושים:
 משפטי תגעל נפשכם - שונא החכמים:
 לבלתי עשות - מונע את אחרים מעשות:

ספורנו

ולא תעשו את כל המצות האלה. ומאחר שלא תלכו בחקותי לא תעשו את כל המצות **אלא תעשו מהם הנראה בעיניכם בלבד:**

"וריקי מוח אמרו, כי הקללות רבות מהברכות, ולא אמרו אמת"

ויקרא פרשת בחקותי פרק כו

(יד) וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה :
(טו) וְאִם בְּחֻקְתִּי תִמְאָסוּ וְאִם אֶת מִשְׁפָּטֵי תִגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי
עֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתֵי לְהַפְרֹכֶם אֶת בְּרִיתִי :

רמב"ן

ואם בחקתי תמאסו - בעבור היות החוקים מצות לא נתגלה טעמם להמון, ימאסו אותם הכסילים, יאמרו מה החפץ לשם שלא אלבש הבגד הזה המרוקם ברקמי שש ותכלת, ומה נועיל כי נשרוף הפרה ונזרוק עלינו האפר. אבל המשפטים, הכל חפצים בהם והכל צריכים אותם, אין ישוב לעם ומדינה בלתי משפט. ולא תגעל נפש שום אדם משפט מכה איש ומת (שמות כא יב), וכי ינצו (שם פסוק כב), ודיני השור והבור והשומרים וכיוצא בהם, אבל המשפט אשר נעשה בעוברי המצות כאיש אשר יבעול העריות או יחלל השבת ויעשה אוב וידעוני, בזה יקוצו, מפני המצות שהן עול כבד על הרשעים. ולכך אמר "ואם את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי", כי הגעילה במשפטים כדי שלא יעשו המצות :

אבן עזרא

...וריקי מוח אמרו, כי הקללות רבות מהברכות, ולא אמרו אמת. רק נאמרו הברכות כלל, ונאמרו בקללות פרטים לירא ולהפחיד השומעים. והמסתכל היטיב יתברר לו דברי :

אור החיים

להפרכם את בריתי. נתכוון להתנות עוד שלא יביא כל העונש אלא לעובר להכעיס כאומר להפרכם את בריתי, אבל לעובר לתיאבון לא יבא לכלל העונשים. ורז"ל אמרו (תורת כהנים) ואם לא תשמעו וגוי יש אדם שאינו לומד אבל עושה ת"ל ולא תעשו, יש אדם שאינו לומד ולא עושה אבל אינו מואס באחרים ת"ל בחקתי תמאסו וגוי, כל שאינו לומד אינו עושה, ומואס באחרים העושים, ושונא תלמיד חכמים דכתיב תגעל נפשכם, ולבסוף אינו מניח אחרים לעשות דכתיב לבלתי עשות, ולבסוף כופר בעיקר דכתיב להפרכם וגוי ע"כ, הנה לדבריהם ז"ל לא יבא עונש האמור אלא עד שיגיעו לגדר האחרון שכופר בעיקר, וטעם שלא אמר הכתוב גדר האחרון לבד, בא להודיע סיבת הסיבות שתסובב לאדם לבא למדה זו האחרונה, וממשמעות הדברים תשכיל כי בהכשל בראשונה יתגלגל וירד מטה מטה עד מדה האחרונה ומעתה יובן מאמר הנביא (ירמ' ט') על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתני שהיא סיבה הראשונה שממנה יצאו כל פרטים הרעים רח"ל :

אחדות - שנאת חינם - לשון הרע

ויקרא פרשת בחקותי כ"ו:לו

וְהִנְשָׂאֲרִים בְּכֶם וְהִבְאֲתִי מִרְדָּ בְלִבְכֶם בְּאַרְצַת אֲבִיבֵיהֶם וְרַדְף
אֹתָם קוֹל עֲלֵה נְדָף וְנָסוּ מִנְּסַת חָרֵב וְנִפְּלוּ וְאִין רַדְף :

כלי יקר

ורדף אותם קול עלה נדף. הדא הוא דכתיב וכשלו איש באחיו. כי זה מדבר בפירוד לבבות המצוי בישראל יותר מבכל האומות כמו שנאמר ואתכם אזרה בגוים כמזרה שאין אחת דבוקה בחברתה כד ישראל גם בהיותם בארץ אויביהם הם מפורדים איש מעל אחיו אף על פי שמדרך הגולים לנחם זה את זה, אבל ישראל אינם כך שהם מפוזרים ומפורדים אף בהיותם בגולה וכל אחד דוחף את חברו בחזקת היד ומבקש להדיחו ממצבו להתגולל ולהתנפל עליו כקללת אחיה השילוני שנאמר (מלכים - א יד טו) והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים, כי כל קנה נדחה ומתנודד מפני הרוח הנושב בו ונוסף על דחיפת הרוח כל קנה דוחף את חברו, נמצא שכל קנה נדחה שתי פעמים אחד מפני הרוח שנית מפני קנה חברו הדוחה הסמוך לו וכן מאחד לחבירו עד שכולם כשלו ונפלו, כך כל איש מישראל נהדף מן הרוח דהיינו מן המלכויות כנבואת דניאל שהמשיל כל ארבע מלכויות ברוח, לא ברוח ה' שנאמר (דניאל ז ב) וארו ארבע רוחי שמיא מגיחן לימא רבא, ואולי שלימא רבא רמז לים סוף שבו קנה וסוף, וכוונתו אל ישראל כמשל הקנים שנוסף על דחיפת האומות את ישראל כל אחד דוחף את חברו במכמורותיו, על כן המשילם כאן לעלה נדף כי העלה חלוש מאד ונדף מחמת הרוח הנושב בו ואף על פי כן כל עלה דוחף את חברו ומכה בו, כך כל איש מישראל בגלות דומה לעלה הנדף מפני רוח הנזכר ואף על פי כן הוא רודף אחר חברו להכותו בשוט לשונו או כנגד האומות או בלשון הרע ברחוב היהודים דהיינו קול עלה, לכך נאמר מיד וכשלו איש באחיו :

ורמז עוד בעלה נדף, לרוב שיחת חולין הנאמרים בלא אמת בכל רחובות קריה כדרך שנאמר (תהלים א ג) ועלהו לא יבול ודרשו חז"ל (סוכה כא ב) אלו שיחת חולין של תלמידי חכמים וכו', כך כל איש מישראל נהדף ונרדף מן קול עלה דהיינו שיחת חולין של לשון הרע המשמיעים בחוץ קולם קול ענות, הקול קול עקב מלב על שכבי וערי (סנהדרין כט ב) כי בעלי הלשון השמיעו את כל ישראל אין נקי כי כל אחד שמח לאיד חברו ותהיה בפיו כדבש למתוק אם ימצא מקום לדבר בגנות חברו, וכמה נעלבים עובר עליהם כוס זה ואין אומר השב. ובדורינו מדה זו לבדה תספיק אריכת גלותינו :